

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
YAYINLARI
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY

OLBA XXVIII (Ayrıbasım / Offprint)

KAAM YAYINLARI

OLBA

XXVIII

© 2020 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667

Yayıncı Sertifika No: 18698

OLBA dergisi;

ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST

ve

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir. Makalelerdeki görüş, düşünce ve bilimsel değerlendirmelerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

The articles are evaluated by referees. The legal responsibility of the ideas, opinions and scientific evaluations are carried by the author.

OLBA dergisi, Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.

Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.

Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of the Mersin University

(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the Mersin University

(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.

Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Doç. Dr. Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:

Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül

Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri

Other Correspondance Addresses

Tel: +90 324 361 00 01 • 14730 / 14734

Fax: +90 324 361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

www.olba.mersin.edu.tr

e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı / Printed by

Sonsöz Gazetecilik, Matbaacılık, Rek. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.

İvedik Mah. Matbaacılar Sit. 1341. Cad. No: 56-58 İvedik OSB - Yenimahalle / ANKARA

Tel: +90 312 394 57 71 Fax: +90 312 394 57 74 • Sertifika No: 18698

Grafik / Graphic

Digilife Dijital Basım Yay. Tan. ve Org. Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Güvenevler Mah. 1937 Sk. No.33 Yenişehir / MERSİN

Tel: +90 324 231 14 16 • www.digilifemersin.com

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM) YAYINLARI-XXVII

MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY (KAAM)-XXVIII

Editörler

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

OLBA Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Marion MEYER (Viyana Üniversitesi)
Prof. Dr. Susan ROTROFF (Washington Üniversitesi)
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İ. Hakan MERT (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Eda AKYÜREK-ŞAHİN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Yelda OLCAY-UÇKAN (Anadolu Üniversitesi)

MERSİN

2020

İçindekiler / Contents

A. Tuba Ökse Yukarı Dicle Havzası – Ambar Çayı Vadisi Yerleşim Tarihi (<i>Upper Tigris Region - Settlement History of the Ambar Çay Valley</i>)	1
Hamza Ekmen – F. Gülden Ekmen – Ali Güney İnönü Cave: New Results of the Early Iron Age Culture in the Western Black Sea Region (<i>İnönü Mağarası: Batı Karadeniz Bölgesi Erken Demir Çağı Kültürüne İlişkin Yeni Sonuçlar</i>)	35
Deniz Kaplan – Serra Durugönül Head of a Kouros from the Hinterland of Tarsus Belonging to the Period of the Syennesis Dynasty (<i>Tarsus Hinterland'ından Syennesis Hanedanlığı Dönemi'ne Ait Bir Kouros Başı</i>).....	57
Elçin Doğan Gürbüzler Terracotta Figurines from the Temple of Aphrodite at Aphrodisias (<i>Aphrodisias Aphrodite Tapınağı'ndan Ele Geçen Pişmiş Toprak Figürinler</i>)	69
Ahmet Mörel A Young Dionysos-Satyr Group from Akkale (Rough Cilicia) (<i>Akkale'den (Dağlık Kilikia) Bir Genç Dionysos-Satyr Grubu</i>)	99
Ulus Tepebaş Tarsus Hinterlandı'ndan Büstlü Bir Lahit (<i>A Sarcophagus with Busts from the Hinterland of Tarsus</i>)	115
Zeliha Gider-Büyüközer Knidos Dorik Stoa (Sostratos?): Stilistik Değerlendirme (<i>Knidos Doric Stoa (Sostratos?): Stylistic Evaluation</i>)	131
Aytekin Büyüközer Knidos Kent Surları: Kap Krio Savunma Sistemi ve 56 Numaralı Kule (?) (<i>The Fortification of Knidos: Defence System of Cape Crio and Tower 56 (?)</i>) .	165
Erdoğan Aslan – Uğurcan Orhan – L. Ufuk Erdoğan Aslanlı Burun ve Kap Krio Sualtı Araştırmaları (<i>Underwater Researches of Cape Aslan and Cape Crio</i>)	207

Gökhan Coşkun – Erkan Alkaç Seyitömer Höyük’de Ele Geçen Mühürlü Amphora Kulpları (<i>Stamped Amphora Handles from Seyitömer Höyük</i>)	243
Rahşan Tamsü-Polat – Nurten Kanbur Yeni Araştırmalar Işığında Midas Kale Phryg Seramikleri (<i>Phrygian Potteries of the Midas Fortress in the Light of New Researches</i>)	263
Hatice Körsulu Sinabiç’tan (Dalisandos?) Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri (<i>Hellenistic and Roman Period Pottery from Sinabiç (Dalisandos?)</i>)	295
Handegül Canlı Philadelphia’dan (Isauria) Nadir Bir Buluntu: Silindirik Asma Kilit (<i>A Rare Find from Philadelphia (Isauria): Cylindrical Padlock</i>).....	339
Jon C. Cubas Diaz Korasion: Eine unsichtbar gewordene kilikische Kleinstadt (<i>Korasion: Görünmez Hale Gelen Bir Kilikia Kasabası</i>)	351
Ertekin Doksanaltı Knidos ‘Liman Caddesi’ Geç Antik Dönem Atölye/Dükkan ve Buluntuları (<i>Late Antiquity Workshop/Shop and Findings from Knidos’ “Harbor Street”</i>)	377
Ülkü Kara A Group of One-Handled “Sardis Type” Amphorae from the Excavations at Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea ?) (<i>Küçükçekmece Göl Havzası Arkeolojik Kazıları’ndan (Bathonea ?) “Sardis Tip” Olduğu Düşünülen Bir Grup Tek Kulplu Amphora</i>)	421
Şener Yıldırım Side Müzesi’nden Champlévé Tekniğinde Bezenmiş Erken Bizans Dönemi Levhaları (<i>Early Byzantine Plates Decorated with Champlévé Technique in the Side Museum</i>)	439
Güray Ünver A New Honorary Inscription From Knidos (<i>Knidos’tan Yeni Bir Onurlandırma Yazıtı</i>).....	463
Ahmet Tolga Tek Antik ve Orta Çağ Kaynaklarında, Yazıtlarda ve Sikke Basımları ile Podalia (<i>Podalia in Ancient and Medieval Sources, Inscriptions and its Coinage</i>).....	477

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI 'OLBA'

Amaç

Olba süreli yayını; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu'ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Arkeolojik çalışmalarda sadece belli bir alan veya bölge ile sınırlı kalmaksızın 'Eski Çağ Bilimleri'ni birbirinden ayırmadan ve bir bütün olarak benimseyerek bilim dünyasına değerli çalışmaları sunmayı amaçlamaktadır.

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayı sonunda gönderilmiş olması gerekmektedir.

1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu'ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ile Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nüvizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İlkeleri

1. a- Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
b- Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliyografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
c-Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
d-Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:
 - a) Metin içinde her cümlelerin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.
 - b) Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.

c) Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).

d) Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).

3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inchriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar ve makaleler için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece "fig." kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).

5. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
6. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
7. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
8. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
9. Özeti altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
10. Metin, figürler ve figürlerin dizilimi (layout); ayrıca makale içinde kullanılan özel fontlar 'zip'lenerek, We Transfer türünde bir program ile bilgisayar ortamında gönderilmelidir; çıktı olarak gönderilmesine gerek yoktur.
11. Figürlerde çözünürlük en az 300 dpi; format ise tif veya jpeg olmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY
‘RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY’
JOURNAL ‘OLBA’

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is the end of November each year.

The Journal ‘Olba’, being published since 1998 by the ‘Research Center of Cilician Archeology’ of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.
 - b. The text should be written in 10 puntos ; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos ‘Times New Roman’ (for PC and for Macintosh).
 - c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continuous numbering.
 - d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choices (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Punctuation (hyphen) Marks:
 - a) One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.
 - b) The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.
 - c) The indication fig.:
 - *It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);
 - *If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

- d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).
3. The ‘Bibliography’ and ‘Abbreviations’ should take part at the end of the article. The ‘Abbreviations’ used in the footnotes should be explained in the ‘Bibliography’ part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books and articles):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an author that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation ‘fig.’ should be used in continous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviaton should not be used).
5. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
6. A list of figures should take part at the end of the article.

7. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
8. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
9. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
10. Figures should be at least 300 dpi; tif or jpeg format are required.
11. The article, figures and their layout as well as special fonts should be sent by e-mail (We Transfer).

SİDE MÜZESİ'NDEN CHAMPLEVÉ TEKNİĞİNDE BEZENMİŞ ERKEN BİZANS DÖNEMİ LEVHALARI

Şener YILDIRIM *

ABSTRACT

Early Byzantine Plates Decorated with Champlevé Technique in the Side Museum

The Champlevé technique is a decoration technique which is made by engraving the perimeter of the motif in a non-deep manner and by filling a colored paste into the engraved area. Champlevé technique is also defined as when only the motif is made with the technique of scraping and colored paste fills in so that the motif is highlighted. The using of colored paste in the decoration results in the emerging of a multicolored composition. There are only few examples from the Late Antiquity, whilst examples of the Middle Byzantine Period are known from the Phrygian Region. In this study, slabs from the Side Museum decorated in champlevé technique are examined. All date to Late Antiquity. Cyprus is the region that has the most intense group of champlevé findings in the Late Antiquity and therefore this region is considered as a place of production. The composition and style seen in the samples of Side show very similar features with the examples of Cyprus. Because of the geographical proximity of Cyprus with Side, some examples are thought to be imported from Cyprus.

Keywords: Champlevé technique, Byzantine Art , Architectural Sculpture, Side, Late Antiquity.

ÖZ

Champlevé tekniği, motifin çevresinin derin olmayacak biçimde oyulması ve oyulan alana renkli macun doldurularak yapılan bir bezeme tekniğidir. Aynı zamanda yalnızca motifin kazıma tekniği ile yapıldığı ve renkli macun dolgusu ile motifin ön plana

* Dr. Öğr. Üyesi Şener Yıldırım, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, Yenişehir/Mersin-Türkiye, E-posta: seneryildirim@mersin.edu.tr. Orcid No: 0000-0002-9476-6431

Bu çalışmada konu edilen parçalar Mersin Üniversitesi tarafından desteklenen 2016-2-AP3-1821 numaralı BAP projesi kapsamında çalışılmıştır. Antik kent içindeki ve müzedeki malzemenin çalışılması konusunda izinleri ve destekleri nedeniyle, Side Kazıları başkanı Sayın Prof. Dr. Feriştah S. Alanyalı, Sayın Prof. Dr. Hüseyin Sabri Alanyalı'ya ve Side Müzesi müdürü Sayın Güner Kozdere'ye teşekkür ederim. Ayrıca, müze ve alandaki tespit ve belgeleme çalışmalarını sırasındaki yardımlarından dolayı da Side Kazıları ekibine ve Side Müzesi araştırmacılarına, özellikle arkeolog Özey Özgür Ağar'a çok teşekkür ederim.

çıkarıldığı örnekler de champlévé olarak nitelendirilir. Bezemede renkli macun kullanımı ile ortaya çok renkli bir kompozisyon çıkar. Geç Antik Dönemde Anadolu'da da sayıda örneği bilinen bu tekniğin, Orta Bizans Dönemi örnekleri Phrygia Bölgesi'nden tanınmaktadır. Bu çalışmada, Side Müzesi'nde tespit edilmiş olan champlévé tekniği ile bezenmiş levhalar konu edilmiştir. İncelenen Side örneklerinin tamamı Geç Antik Dönem içine tarihlendirilmektedir. Kıbrıs, Geç Antik Dönemde en yoğun buluntu grubuna sahip olan ve bu nedenle üretim yeri olarak değerlendirilen bölgedir. Side örneklerinde görülen kompozisyon ve üslup da Kıbrıs örnekleri ile çok yakın benzerlikler göstermektedir. Side'nin Kıbrıs ile olan coğrafi yakınlığı nedeniyle de bazı örneklerin Kıbrıs'tan ithal edildiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Champlévé Tekniği, Bizans Sanatı, Mimari Heykeltıraşlık, Side, Geç Antik.

Giriş

Anadolu'nun Akdeniz'deki önemli liman kentlerinden biri ve Pamphylia Prima'nın metropolisi olan Side'nin Bizans Dönemi mimarisi, A.M. Mansel ve S. Eyice'nin yayınlarıyla bilim dünyasına tanıtılmış ve kentin mimarlık tarihi içindeki yeri ve önemi ortaya konmuştur. Mimari zenginliğinin ve öneminin bilinmesine karşın Side'nin Bizans Dönemi mimari süslemesi neredeyse hiç tanınmamaktadır.

Side Kazılarının 2009 yılında başkanlığının değişmesinden bu yana, Side Müzesi'nde ve antik kent içinde oldukça çok sayıda Bizans Dönemine ait mimari plastik ve liturjik eleman tespit edilmiştir. Bu çalışmada, bezeme tekniği nedeniyle özel bir yeri olan ve sınırlı sayıda örnekle temsil edilen champlévé tekniği ile bezenmiş mimari süsleme elemanları konu edilmiştir. Side Müzesinde bulunan oniki mimari plastik ve liturjik elemanın 3 tanesi parapet levhası, 7 tanesi kaplama levhasıdır. Bir örnek ambon merdiven yan levhası ya da katedra yan levhası diğeri ise altar tablasıdır¹.

Özellikle Anadolu örneklerinin çok az biliniyor olması nedeniyle, Side malzemesinin tanıtılması, etkileşim alanının belirlenmesi ve atölye probleminin tartışılması amaçlanmaktadır.

Champlévé Tekniği ve Doğu Akdeniz'deki Yayılımı

Champlévé tekniği, motifin çevresinin derin olmayacak biçimde kazınıp yüzeyden alçaltılması ve kazınan alana motifle hem yüz olacak biçimde renkli macun doldurularak yapılan bir bezeme tekniğidir. Bununla birlikte, motif ince bir kazıma

1 Side Müzesi'nde daha fazla sayıda champlévé tekniğinde bezenmiş mimari plastik vardır. Tarafımızca 2013 yılında tamamlanan "Side'nin Bizans Dönemi Dini Mimarisi" başlıklı doktora tezinde, Side AA Kilisesine ait olduğu tespit edilen bir grup malzeme çalışılmış olduğu için, söz konusu parçalar bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu çalışmada, doktora tezinden sonra tespit edilen parçalar konu edilmiştir.

şeklinde oluşturulup, kazıma alanına renkli macun doldurularak da yapılabilir. Motif yüzeyde bırakılarak da yapılırsa, motifin kendisinin kazınmasıyla da yapılırsa, ortaya çıkan durum, renk karşıtlığının oluşturduğu görsel açıdan oldukça zengin bir süsleme kompozisyonudur.

Çoğunlukla seramik ve maden eserler üzerinde görülen bu tekniğin, çok yaygın olmamakla birlikte mermer ya da kireç taşı üzerinde de uygulandığı bilinmektedir. Anadolu'da görülen en erken örnekler ise Aizanoi Zeus Tapınağı'nda tespit edilen duvar kaplama levhalarıdır ve M.S. 3. yüzyıla tarihlendirilmektedir². Geç Antik ya da sonrasına tarihlendirilen örnekler ise oldukça sınırlı sayıda yayınlara ve yine oldukça az sayıda örnekle tanıtılmıştır³. Doğu Akdeniz ve Anadolu coğrafyası için bilinen örneklerin önemli bir bölümü, kazı buluntusu olmaları nedeniyle özellikle tarihlendirme ve kullanım yerleri konusunda en önemli karşılaştırma örnekleri olarak öne çıkarlar. Müze malzemesi olan daha az sayıdaki örnek ise ait oldukları yapılar konusunda belirsizlikler taşımaktadır.

İstanbul Arkeoloji Müzesi envanterinde yer alan ve N. Fıratlı tarafından tanıtılan beş adet parça, işçiliğinin görece zorluğu ve sonuçları itibariyle de oldukça gösterişli olan bu tekniğin, başkentte daha fazla örneğinin olması gerektiği düşüncesiyle çelişmektedir ve başkent örneklerinin hiçbirinin ait olduğu yapı belli değildir. Bununla birlikte, başkent örneklerinden yalnızca iki tanesi 5. ve 6. yüzyıllara tarihlendirilmekte, diğerleri ise 10 ve 11. yüzyıllar içinde değerlendirilmektedir⁴.

Phrygia Bölgesi müzelerinden de az sayıda champlevé tekniğinde bezenmiş örnek yayımlanmıştır. Bu örnekler Uşak ve Afyonkarahisar Müzelerinde yer almaktadır ve Uşak Müzesi'nde sergilenen Sebaste buluntuları dışındakilerin yine ait oldukları yapılar ve hatta kentler de belli değildir. Uşak Müzesi örnekleri, bu tekniğin Anadolu'daki en kalabalık buluntu gruplarından birini oluşturur. Selçukler'de yapılan kazılarda bulunan templon elemanları dışında, çevre köylerde yapılan yüzey araştırmalarında da champlevé tekniğinde bezenmiş örnekler tespit edilmiştir. Uşak Müzesi'ndeki örneklerin tamamı templon parçaları olup, çoğunlukla balüster ve arşitravlardan oluşmakta ve grup az sayıda templon levhası barındırmaktadır. Bununla birlikte, Uşak Müzesi örneklerinin tamamı Orta Bizans Dönemine tarihlendirilmektedir⁵.

Phrygia Bölgesinden diğer örnekleri barındıran Afyonkarahisar Müzesi'nde toplam beş eser sergilenmektedir. Bu örneklerin tamamı da Uşak Müzesi'ndekiler gibi

2 Pedone 2016, 501.

3 Anadolu'da özellikle Geç Antik Dönemi hayli güçlü olan kent kazılarında, champlevé tekniğinde yapılmış levhalar ya da levha parçalarının bulunmuş olması olasıdır. Ancak, Türk araştırmacıların kazı çalışması yaptıkları yerleşimlerden, bu konuda bir yayına henüz rastlanamamıştır.

4 Fıratlı 1990, 129, 135, 171-172. 5 ve 6. yüzyıllara tarihlendirilen parçalar (Kat. No: 249 ve 265). Araştırmacının champlevé tekniği ile yapıldıklarını belirttiği ve Fenari İsa Camii'nde bulunan, içlerinde Azize Eudoxia'nın da ünlü bir ikonası olan bir grup örneğin kakma tekniği ile bezenmiş oldukları anlaşılmaktadır. Ek olarak, daha geç tarihli olmakla birlikte, Pammakaristos ve Khora örnekleri göz ardı edilmemelidir.

5 Fıratlı 1970, 109-120; Parman 2002, 115, 128-130, 171, 199.

10. ve 11. yüzyıllara tarihlendirilmektedir⁶.

Phrygia Bölgesi'nde tespit edebildiğimiz örneklerin, Hierapolis kazılarında bulunanların dışındakiler Orta Bizans Dönemine tarihlendirilmektedir. Ancak, Hierapolis kazılarında, özellikle Aziz Philippus Kilisesinde kaplama levhası olarak kullanılmış olan, oldukça yoğun bir buluntu grubu Hierapolis'in, Doğu Akdeniz coğrafyasının Geç Antik Dönem champlévé örneklerinin iyi bir temsilcisi olduğunu göstermektedir.⁷ Bitkisel ve geometrik bezemeli levhalar motif ve üslup açısından, Side örnekleri için iyi bir karşılaştırma grubu olmaları itibarıyla ayrıca önemlidir.

Lykia Bölgesi kentlerinden Arykanda da, az sayıda örneğe sahip olmakla birlikte, champlévé tekniğinde yapılmış levhaların olduğu, literatürden bildiğimiz ender Anadolu kentlerinden biridir⁸.

Champlévé tekniğinde bezenmiş mimari plastiklerinin sayısal olarak çokluğu ve kazı buluntusu olmasından dolayı oldukça önemli yerleşimlerden bir diğeri Kıbrıs'taki Kourion kentidir. Kentin Piskoposluk Sarayının kazısında bulunmuş olan levhalar⁹, Side malzemesi için en yakın karşılaştırma örnekleri olarak öne çıkmaktadır.

Doğu Akdeniz'deki en zengin buluntu gruplarından birini Antakya yakınlarındaki Seleucia Pieria Kilisesi buluntuları oluşturur. 1930'lu yıllarda kazılan ve İmparator Zeno dönemine tarihlendirilen¹⁰ tetrakonkhos planlı ve merkezi mekanlı kilisenin içinde, duvar kaplaması olarak kullanılmış olan levhalar, literatürdeki en tanınmış ve kalabalık buluntu grubunu oluşturur¹¹.

Bitkisel ve figüratif bezemenin yoğun olarak yer aldığı kompozisyonlarda champlévé tekniğini, özellikle macun kaplanacak yüzeylerin görece geniş olduğu örneklerde, tespit etmek kolaydır. Ancak, salt kazıma tekniği ile formun belirlendiği örneklerde, eğer macun ya da dolgu kalıntısı bugüne ulaşmamışsa, champlévé tekniğinin varlığını ileri sürmek çok kolay olmayabilir. Sadece kazıma alanı görülen örneklerde, kazıma zemininin düzgün ya da macunun tutunabilmesi için bozuk bırakılmış olup olmadığı, tekniğin tespitindeki en önemli unsurdur. Bununla birlikte, malzemenin kalitesi, ait olduğu yapının dekorasyon niteliği, kullanıldığı yer ya da işlev gibi veriler, öneri ileri sürerken yardımcı olabilecek verilerdir. Hierapolis Aziz Philippus Kilisesi'ne ait bir grup silme üzerinde yer alan, ilk bakışta son derece basit kazıma tekniği gibi görülen bezemenin, champlévé tekniğinde yapılmış olduğu

6 Parman 2002, 102, 103, 106, 163, 164. Uşak ve Afyonkarahisar Müzeleri koleksiyonları dışında, Eskişehir'in Han ilçesine bağlı Başara Köyü yakınlarında gerçekleştirilen kazılarda bulunan bir levha da, Orta Bizans Dönemi Phrygia Bölgesi örneklerinin sayısına eklenmelidir. Bk. Alp – Işık 2012, 36, Resim 7.

7 Pedone 2016, 501-510.

8 Tekinalp 2006, 789-800.

9 Boyd 2007, 235-320.

10 Campbell, 1941, 54.

11 Stillwell 1941, 116-134.

belirtilmektedir¹². Benzer şekilde, Atina Bizans Müzesi koleksiyonundaki altar tablaları da ilk bakışta basit kazıma tekniği gibi görünmektedir¹³.

İleride değinilecek Side Müzesi'ndeki altar tablası gibi, aslında champlevé tekniğinde yapılmış olan, ancak sadece kazıma tekniği olarak nitelendirilmiş örnekler de literatürden tespit edilebilmektedir. Andriake Sinagogu'nda bulunmuş olan ve kazıma tekniğinde yapılmış olduğu belirtilen bir levhanın champlevé tekniğinde yapılmış olduğu açıkça anlaşılmaktadır¹⁴. Arykanda Nekropol Kilisesi'nde bulunan bir kaplama levhası da kazıma ve matkap işçiliği barındırmakta ve özellikle kazıma alanlarının renkli macunlarla doldurulmuş olduğu anlaşılmaktadır¹⁵. Olympos Piskoposluk Sarayı Kilisesi ve vaftizhanesine ait bir grup levhanın da kazıma tekniği ile bezenmiş olduğu ve kazıma alanlarında yüzeyin bozuk bırakıldığı belirtilmektedir. Bu nedenle Olympos örneklerinin de champlevé tekniğinde bezenmiş olduklarını söylemek gerekir¹⁶.

Kazıma tekniği ile champlevé karmaşasının çözümü için iyi bir örnek Side AA Kilisesi'ne ait bir levha parçasında izlenebilir. Daha önce değerlendirilmiş olan levha üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış, kantharostan çıkan asma dalları vardır. Son derece kaliteli bir malzeme üzerinde, yine kaliteli bir işçilik sergileyen bezeme kompozisyonunda, kazıma alanını dolduran macun halen görülebilmektedir (fig. 1).

Erken Bizans Dönemi içinde oldukça az sayıda örneğini tespit edebildiğimiz champlevé tekniğinde bezenmiş taş eserlerin, aslında bilinenden daha fazla sayıda olduğunu tahmin etmek güç değildir. Tespitinin ve ayrımının kolay olmadığı bu teknikteki örneklerin sayısının çoğaltılabilmesi için, yeni örneklerin bulunması dışında, daha önce çalışılmış olan ve özellikle kazıma tekniği olarak değerlendirilmiş olan malzemenin de yeniden gözden geçirilmesinde fayda vardır.

Side Müzesi'ndeki Champlevé Tekniği ile Bezenmiş Levhalar

Side Müzesi'nde tespit edilen champlevé tekniği ile bezenmiş levhaların nitelik ve nicelik olarak durumları, Geç Antik Dönemde bu tekniğin Side'de –görece- yaygın bir kullanım gösterdiğine işaret etmektedir.

1 numaralı parapet levhası parçası, levhanın yalnızca dış bordür kısmından oluşmaktadır (fig. 2)¹⁷. Kıvrık dalların arasında görülen sarmaşık yaprağı ve çiçek motifleri ile boşluklarda yer alan inci motiflerinde oluşan bordürün bezeme kompozisyonu, genişliği ve parçanın kalınlığı Side AA Kilisesine ait olan ve daha önce çalışılan bir

12 Pedone 2016, 502, Fig. 1-2.

13 Μαυροειδη 1999, 32-37, Fig. 19, 22-26.

14 Çevik v.d. 2010, Fig. 44.

15 Tekinalp 2006, Res. 5-6.

16 Sertel 2019, Resim 2, 4-5, 9-10. Makalenin yazarı genç meslektaşımız Sinan Sertel, kısa süre önce elim bir olay sonucunda yaşama gözlerini yummuştur. Bu vesileyle, parlak bir akademik gelecek vaat eden genç arkadaşımızı saygıyla anıyorum.

17 Ölçü: E: 12 cm. (k) Y: 8 cm. (k) K: 5 cm.

levha ile uyumludur¹⁸. Parçanın en yakın karşılaştırma örnekleri Kıbrıs'ta tespit edilmiştir. Kourion'da asma dalları, yaprakları ve üzüm salkımları şeklinde işlenmiş olan bir grup friz parçası oldukça yakın bir kompozisyon olarak ele alınabilir¹⁹. Bir diğer çok benzer örnek Hierapolis Aziz Philippus Kilisesi kazısından bulunmuştur. Örnek üzerinde kıvrık dal, sarmaşık yaprağı ve yuvarlak yapraklı çiçekler görülmektedir ve aralarda kalan boşluklar da inci motifleri ile doldurulmuştur²⁰.

2 numaralı parapet levhasının her iki yüzünde de bordürler aynı teknikte ancak, farklı kompozisyonlarda bezenmiştir²¹. Bir yüzünde (a) daha dar bir bordür vardır (fig. 3). Mevcut durumda bir meander motifi bir kıvrık dalla birleşmektedir. Bu yüzün bordüründe birbirlerine kıvrık dallarla birleşen bir meander dizisi düşünülebilir. Formu itibarıyla meander ve "S" biçimli kıvrık dallar, iki yandan sınırlandırılmış dar alanların bezenmesinde oldukça uygun motiflerdir ve sıklıkla tercih edilmişlerdir. Side örneği için önerdiğimiz kıvrık dal+meander birlikteliği için bir benzer örnek henüz tespit edilememiş olsa da, özellikle Seleucia Pieria'da meander en sık karşılaşılan motiflerden biridir²². Levha parçasının b yüzünde ise biraz daha geniş olan bordür içinde stilize bir lotus çiçeği vardır (fig. 4-5). Sivri bir orta yaprağın iki yanında ikişer yan yaprak yer almaktadır. Yan yaprakların uçları, bordür sınırında kesilmiş gibi, düz bir şekilde sonlandırılmıştır. Lotus çiçeğinin iki yanında ise kıvrık dal parçaları görülmektedir ve arada kalan boşluklar irili ufaklı inci taneleri ile doldurulmuştur. Çok küçük bir parça halinde bugüne ulaşmasından dolayı ve motiflerin birbirleriyle bağlantılarının net bir şekilde görülememesinden dolayı, levhanın bordüründeki kompozisyonun bütüncül halini anlamak mümkün değildir. Lotus çiçeği Kourion²³ örneklerindeki gibi, dalların organik bir parçası olarak kıvrılan bir biçimde değil, düz ve olasılıkla tekil bir motif olarak betimlenmiştir. Bordürde boşlukların inci taneleri ile doldurulmuş olması, daha önce Side AA Kilisesine ait oldukları tespit edilmiş olan bir grup levha ile hem biçimsel, hem de üslup olarak ilişkili olabileceğini göstermektedir²⁴.

3 numaralı parapet levha parçası bir tarafından kırıktır, diğer üç tarafından ise düzgün biçimde kesilmiştir (fig. 6)²⁵. Üstte bezeme alanını çevreleyen, hafif iç bükey profilli çerçeve kısmen görülebilmektedir. Levhanın ortasındaki bezeme alanını ise net olarak tanımlanamayan bitkisel bir bezeme kompozisyonunun doldurduğu anlaşılmaktadır. Bugüne ulaşan parçanın çok küçük olması, görülebilen bezeme alanının bir bordüre mi ait olduğu, yoksa levhanın ortasında yer alan ana bezeme kompozisyonunun bir parçası mı olduğu sorusunu cevaplamayı güçleştirmektedir.

4 numaralı levha birleşebilen iki parça ve birleşmeyen bir parçadan oluşmaktadır

18 Yıldırım 2013, Resim 155, Kat. No. AA21b.

19 Boyd 2007, Pl. 6.8-6.9.

20 Pedone 2016, Fig. 11.

21 Ölçü: E: 20 cm. (k) Y: 15 cm. (k) K: 4 cm.

22 Stillwell 1941, Plate 20-395, 397, Plate 21-401-405, 411.

23 Boyd 2007, Pl. 6.9 84-87, Pl. 6.10 89-91.

24 Yıldırım 2013, Resim 154-158.

25 Ölçü: E: 13.5 cm. (k) Y: 13 cm. (k) K: 3.5 cm

ancak, büyük oranda eksiktir (fig. 7)²⁶. Motifleri kazıma ve alçak kabartma tekniğinde yapılmış olan levhanın birleşebilen iki parçasının dış kenarları bugüne ulaşmamıştır ve içte yaklaşık 57 derecelik bir açı yapan silindirik bir profil (dikeyde A parçası ve diyagonal olarak B parçası) ve dışta da kademeli, ince üç profilden oluşan bir hat görülebilmektedir. Dikey uzanan profilin altında, levhanın iç bölümünde alçak kabartma tekniğinde ana hatları ve baş detayları ile yeleleri kazıma tekniğinde işlenmiş bir aslan görülmektedir. Aslanın arka ayakları diyagonal olarak inen silindirik profile kadar uzanmış ve önündeki bir başka hayvana saldırırken betimlenmiştir. Aslanın önündeki hayvanın yalnızca arka bölümü ve yukarı kalkmış tüylü kuyruğu görülmektedir ve tanımlanabilir durumda değildir. Dışta, diyagonal inen silindirik profil ile en dıştaki kademeli üçlü profil arasında, yatar pozisyonda, ağzı yarım açık şekilde bir yırtıcı hayvan yer almaktadır. Hayvanın omuzlarından sırtına ve karnına doğru uzanan yeleleri görülebilmektedir. Bir ön bacağı başının altına doğru uzanan hayvanın arka bacakları ise yoktur ve gövdesinin arka bölümü kıvrımlı bir şekilde betimlenmiştir ve bundan dolayı da karışık, hayali bir yaratık olduğu anlaşılmaktadır. Bu hayali yaratık, aslan başlı, yılan gövdeli ve balık kuyruklu bir hayvan olarak tanımlanabilir. Levhanın kırık olan üst bölümünde de bir balığın başı ve gövdesinin bir kısmı görülebilmektedir.

Levhanın birleşmeyen diğer parçası (C) üç tarafından kırıktır (fig. 8). Levhanın yan tarafı kısmen ve üstte diyagonal şekilde yükselen bir köşesi bugüne ulaşmıştır. İçteki bezeme alanı, üç ince profille sınırlandırılmıştır. Levhanın iç kısmında alçak kabartma ve kazıma tekniğinde yapılmış ve her ikisinin de yarısı görülebilen bir balık ve arkasında bir ahtapot figürü görülmektedir. Levhanın iç tarafında yer alan ince üçlü profil düzenlemesi diğer levha parçasındaki ince profillerle uyum göstermektedir. Birleşebilen parçalarda görülen ve dar açılı bir köşe yapmasından dolayı diyagonal olarak bir çerçeveye işaret eden silindirik profil ve üçüncü parçanın üst köşesinden diyagonal yükselen kenar hattı, levhanın genel formu ve işlevi hakkında fikir vermektedir. Mevcut verilere göre, yukarı doğru diyagonal olarak yükselen bir levhanın sağ üst köşesi ile bezemeli bordür ve bezemeli bir iç alana sahip, silindirik profillerle çerçevelenmiş levhanın sol üst iç köşesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu türden bir levha formu bir ambon merdiven yan levhası ya da bir katedranın yan levhası olabileceğini göstermektedir. Ancak levhanın kalınlığı dikkate alındığında, bir katedraya ait olabileceği daha makul görünmektedir. Parçalar üzerinden getirilebilecek bir restitüsyon önerisine göre, en dışta boş geniş bir bordürle sınırlandırılmış olan levha, ince ve kademeli profillerle içe doğru incelmekte ve içteki silindirik profille arasındaki bordür champlévé tekniğinde yapılmış, bir kısmı hayali olan deniz yaratıklarıyla doldurulmuştur. Silindirik profilin iç tarafında da aynı teknikte yapılmış hayvan figürlerinin biçimleri, yine bir çerçeve ile sınırlandırılmış bir bezemeli bordür alanının olabileceğini düşündürmektedir (fig. 9)²⁷.

26 Ölçü: A Parçası: E: 27 cm. (k) Y: 11 cm. (k) K: 5.5-3 cm.

B Parçası: E: 26 cm. (k) Y: 23 cm. (k) K: 5.5-3 cm.

C Parçası: E: 33 cm. (k) Y: 13 cm. (k) K: 5.5-3 cm.

27 Levhanın bugüne ulaşan parçaları, levhanın gerçek boyutlarının önerilebilmesi için yeterli değildir. Burada yapılan restitüsyon önerisinde yalnızca, levhanın sahip olabileceği formun gösterilmesi

Levhanın bordürlerinde yer alan champlévé tekniğinde yapılmış bezeme kompozisyonunu oluşturan hayali hayvanlar, deniz yaratıkları ve memeliler pek çok farklı tür ve malzeme üzerinde uygulanan bezeme unsurlarıdır. Özellikle denizle ilişkili yerleşimlerde ve Side’de de çok sayıda örneğini tespit etmek mümkündür. 12 numaralı altar tablası deniz yaratıklarının kullanım yoğunluğu konusunda iyi bir örnek teşkil eder. Bununla birlikte, yayınlanmamış olan bir masa tablasının kenarında da aslan başlı, yılan gövdeli ve balık kuyruklu hayali bir yaratık -kabartma tekniğinde yapılmış olmakla birlikte- Side’deki en yakın karşılaştırma örneği olarak sayılabilir. Hayali yaratıkların ve figürlü bezemenin champlévé tekniğinde yapılmış en yakın karşılaştırma örnekleri de Seleucia Pieria koleksiyonunda tespit edilebilmektedir. Kilisenin kaplama levhaları arasında yer alan ve her ikisi de yarım olarak bulunmuş iki levha parçasında kıvrımlı bir gövdeye sahip, ince uzun yılan kuyrukları olan, kuyruğun ucu balık kuyruğu şeklinde sonlanmış iki hayali deniz yaratığı vardır²⁸. Bununla birlikte, balık figürleri, başta aslan olmak üzere çeşitli hayvan figürleri yine Seleucia Pieria buluntuları arasında aynı teknik ve benzer bir üslupla karşımıza çıkmaktadır²⁹. Kıbrıs Campanopetra Kilisesi’ne ait bir altar tablasının da kenar bordürlerinde tavşan vb. hayvanlar ve peşlerinde koşan köpeklerin çok benzer bir üslupta yer aldığı champlévé tekniği ile yapılmış sahneler, yakın karşılaştırma örneği olarak belirtmektedir³⁰. Yine Kıbrıs’ta Kourion buluntuları arasında ele geçen iki kaplama levhası fragmanında, koşar durumda bir tavşan ve ancak yarısı görülebilen bir aslan, yine bir doğal ortam içinde görünmektedir³¹.

Gri damarlı beyaz mermerden yapılmış 5 numaralı levha üç parça halinde bugüne ulaşmıştır (fig. 10)³². Bir parçada (A) yalnızca bir daire içinde alçak kabartma tekniğinde yapılmış, kesişen dairelerin oluşturduğu altı sivri yapraklı çiçek motifleri vardır. İkinci parçada (B) madalyon yarısından kırık durumdadır. Daha büyük olan diğer parçada ise (C) aynı çiçek motiflerinden oluşan iki daire parçası görülmektedir³³. Bununla birlikte bezemenin sağ tarafında Yunanca bir yazıt parçası görülmektedir. Yazıt tam olarak çözülememekle birlikte “Petrus” adı okunabilmektedir³⁴. Kesişen dairelerle oluşturulmuş ve geometrik esaslı çiçek motiflerini, Bizans sanatının her döneminde motif repertuarı içinde görmek mümkündür. Altı yaprak yerine dört yapraklı çiçeklerin oluşturulduğu örnekler, bu türün varyasyonu olarak değerlendirilebilir ve

amaçlanmıştır.

28 Campbell 1941, Plate 19, 385-386.

29 Campbell 1941, Plate 21-23, Plate 27-28.

30 Roux 1973, Fig. 70, 73.

31 Boyd 2007, Pl. 6.3 12-14.

32 Ölçü: A Parçası: E: 19 cm. (k) Y: 10 cm. (k) K: 3 cm.
B Parçası: E: 15 cm. (k) Y: 5.5 cm. (k) K: 3 cm.
C Parçası: E: 51 cm. (k) Y: 22 cm. (k) K: 3 cm.

33 1457-646 envanter numarası ile kayıtlı olan yazıtlı parçanın bezemeli iki parçası daha müze depolarında bulunmuş ve bu çalışmaya dahil edilmiştir.

34 Nollé 2001, 504.

Side'deki levha için karşılaştırma örnekleri olarak ele alınabilirler. Seleucia Pieria'da küçük bir fragmanda³⁵, Arykanda'da aynı kaplama levhasına ait bir grup levha parçasında³⁶, Hierapolis'te bir grup kaplama levhası üzerinde, Mesembria'da, Ravenna St. Apollinare in Classe'de ve Aphrodisias'ta kesişen dairelerin oluşturduğu çiçek ya da benzeri motifler champlevé tekniğinde karşımıza çıkmaktadır³⁷.

6 numaralı levha parçası dört tarafından kırıktır ve bir kaplama levhası olmalıdır³⁸. Champlevé tekniğinde yapılmış levhanın bugüne ulaşan kısmında alttan ve üstten düz birer profille sınırlandırılmış bezeme şeridinde bir ion kymationu yer almaktadır (fig. 11). Yumurta kılıfları kalın ve yumurtadan uzak şekilde işlenmiştir. Kılıfların arasındaki okucu biçimli ara yapraklar yukarıya dönük şekilde yerleştirilmiştir. Geç Antik Dönemde ion kymationunun bezeme programı içinde yeri giderek azalmaktadır. Bizans bezeme dilinin artık kendi karakteristik özelliklerine sahip olmaya başladığı ve Antik Dönem motif ya da üslubundan yavaş yavaş vazgeçmeye başladığı 6. yüzyıldan sonra ise neredeyse görülmez olur. Champlevé tekniğinde ise tek bir benzer örnek tespit edilebilmiştir. Seleucia Pieria buluntuları içinde yer alan küçük bir levha parçasında, üstten ve alttan iki düz profille sınırlandırılmış bezeme bordüründe yumurta ve bir tarafından onu saran kılıf görülebilmektedir. Kılıfın yanında ise ucu aşağıya dönük olarak işlenmiş ok ucu biçimli ara yaprak vardır. Yaprığın diğer yanında da bir kılıf görülmekte ancak, bu kılıf bir yumurtayı değil, bir volütü sarmaktadır. Bordürün altında ise hayli yayvanlaşmış bir astragal bezemesinin parçası vardır³⁹. Levhanın eksik olan bölümünde ion kymationunun devam ettiği varsayılsa bile, sağlam kalmış bölümde görülen ve kanonik örneklerde yeri olmayan volüt, motifin uygulandığında gelenekten bir hayli uzaklaşıldığını göstermektedir. Benzer şekilde, Side örneğindeki üslup ve astragalın olmayışı, Side için de benzer bir değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

7 numaralı levha üç parçadan oluşmaktadır ve eksik parçalar nedeniyle birbirleriyle birleşmemektedir (fig. 12)⁴⁰. Levhanın üzerinde, düzgün bir işçilikle açılmış dikey kanallar, aşağıda diyagonal olarak levhanın kenarına kadar devam ederek sonlanmaktadır. Kanalların içlerinde görülen tırtıklı yüzey, levhanın champlevé tekniği ile bezendiğini göstermektedir. Salt geometrik motiflerle bezenmiş olan örneklerin çoğunlukla üçgenlerden, üçgen+daire+kare kombinasyonlarından oluştuğu gözlenmektedir. Hierapolis kazılarında bulunmuş bir levhanın dış bordüründe yer alan üçgen bezemeler, birbirini takip edecek şekilde yerleştirilmiştir ve oldukça basit geometrik bir bezeme örneğidir⁴¹. Kıbrıs Campanopetra Kilisesi'nde iki ince profil

35 Campbell 1941, Plate 24, 447.

36 Tekinalp 2006, Res. 10.

37 Pedone 2016, Fig. 1-4, 5,7.

38 Ölçü: E: 15.5 cm. (k) Y: 13 cm. (k) K: 3 cm.

39 Campbell 1941, Plate 43, 221.

40 Ölçü: A Parçası: E: 12 cm. (k) Y: 8 cm. (k) K: 4.5 cm.

B Parçası: E: 8.5 cm. (k) Y: 8cm. (k) K: 4.5 cm.

C Parçası: E: 23.5 cm. (k) Y: 8 cm. (k) K: 4.5 cm.

41 D'Andria 2018, Fig. 10.

ile sınırlandırılmış bir bordür üzerinde alçak kabartma tekniğinde yapılmış üçgenlerin arasında kalan yine üçgen boşlukların renkli macunlarla doldurulduğu çok basit örnekler bilinmektedir⁴². Yine Kıbrıs'ta Kourion Piskoposluk Kilisesi kazılarında bulunmuş olan bir kemer kaplama levhasında da aynı basit üçgenler yer almaktadır⁴³. Kourion'da küçük parçalar halinde bulunmuş olan bir grup levha parçası üzerinde ise Side'deki örneğe çok benzer bir bezeme vardır. Kourion örneğinde, dik inen kanalların diagonal şekilde dönmeyip, bordürle birleşecek biçimde dik olarak döndüğü ve kabaca bir "L" formunda işlendikleri görülür⁴⁴. Champlevé tekniğinde olmamakla birlikte, Aziz Polyeyktos Kilisesi'nde bulunan "boyunduruk" motifli bir friz, form olarak yakınlık göstermektedir⁴⁵.

8 numaralı levha iki tarafından kırık, ince uzun, dikdörtgen bir kaplama levhasıdır⁴⁶. Mevcut durumda ön yüzde levhanın alttan ve üstten düz birer bordürle sınırlandırıldığı görülmektedir (fig. 13-14). Bordürlerin arasında ince ve düz profillerle sınırlandırılmış dört kare çerçeve içinde alçak kabartma tekniğinde yapılmış geometrik bezeme kompozisyonları yer almaktadır. Solda ve üçüncü sırada aynı kompozisyon vardır. Kare çerçevenin içinde birbiri içine yapılmış eşkenar dörtgen ve kareler, merkeze doğru küçültülerek iki kez tekrarlanmıştır. Kare ve eşkenarların kesişim alanları boşaltılmış ve üçgen motifler kabartma olarak kalmıştır. İkinci çerçevenin içinde ikili bir örgü motifi, örgü motifinin içinde bir kare çerçeve daha vardır. İçteki kare çerçevenin içinde, bir eşkenar dörtgen olan bir kare dolgu alanı görülmektedir. En içteki eşkenar dörtgenin içinde yine minik bir kare vardır ve kare ile eşkenar dörtgenin arasında kalan köşe alanlar kazanmıştır. Dördüncü kare çerçevenin içinde, düz profilli iç içe iki dairesel madalyon görülmektedir. Madalyonun içinde içbükey kenarlara sahip bir eşkenar dörtgen yapılmıştır. Eşkenar dörtgenin içinde ise yine dairesel bir madalyon ve merkezde de küçük bir haç motifi yer almaktadır. Dıştaki büyük madalyon ile kare çerçeve arasında kalan köşe alanları, birer küçük yaprak motifi ile doldurulmuştur. En sağda, levhanın kırık olan bölümünde görülen üçgen parçalar, birinci ve üçüncü bezeme kompozisyonunun tekrarlandığını göstermektedir. Alçak kabartma tekniğinde işlenmiş olan levhanın, alçak kalan bölümlerinde görülen zemin bozukluğundan dolayı, bu alanların renkli macunla doldurulmuş olması gerektiği ve champlevé tekniğinde bezendiği anlaşılmaktadır.

İkinci çerçevenin içindeki örgü motifi dışında tamamen kare, daire ve üçgenlerin bir arada varyasyonlu bir şekilde kullanılmasıyla bezenmiş olan levhanın, çok yakın bir benzeri tespit edilememiştir. Ancak, kompozisyonu oluşturan geometrik formların uygulandığı örnekler yukarıda değinilmiştir. Bununla birlikte, birinci, üçüncü ve kırık olduğu için kısmen görülebilen en sağdaki çerçevede yer alan kare+eşkenar dörtgen+üçgen varyasyonunun aynısı, daha önceki yıllarda Side AA Bazilikası'na ait

42 Roux 1998, Figure 273-274.

43 Boyd 2007, Pl. 6.8, 61-65.

44 Boyd 2007, Pl. 6.18, 165-173.

45 Harrison 1986, Fig. 189.

46 Ölçü: E: 67 cm. (k) Y: 20 cm. K: 5 cm.

ve aynı teknikte işlenmiş bir levhanın köşesinde yer almaktadır. Söz konusu levhanın kenar bordürünün de birbirini takip eden üçgenler ile doldurulduğu görülmektedir⁴⁷.

9 numaralı levha sekiz büyük kırık parça halinde ve birleştirilmiştir (fig. 15-16)⁴⁸. Ortasında birkaç küçük eksik parçası olmakla birlikte, bezeme kompozisyonu bir bütün olarak algılanabilir durumdadır. Birleştirilmesinden sonra mevcut durumda, üç tarafı sağlam olan levhanın bir uzun kenarının, dıştaki bezemesiz bordür boyunca kısmen düzgün şekilde kesilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Levhanın çerçevesini oluşturan dıştaki bordürün içinde ince ve düz bir bordür merkezdeki bezeme alanını çevrelemektedir. Champlévé tekniğindeki levhanın dış ve iç bordür arasını diyagonal olarak yerleştirilmiş yaprak motifleri doldurmaktadır. Yaprakların aralarında kalan boşluklar ise birer küçük üçgen motifi ile doldurulmuştur. İçteki ana kompozisyon, birbirini tekrarlayan geometriye edilmiş çiçek motiflerinden oluşmaktadır. Sekiz yapraklı dairesel çiçeklerin merkezini hafif dışbükey kenarlı kareler oluşturmaktadır. Çiçeklerin arasında kalan boşluklar da yine dışbükey kenarlı karelerle doldurulmuştur. Kenarlarda kalan çiçeklerin çerçeve ile aralarında kalan boşluklara da üçgen motifler yerleştirilmiştir.

Bezeme kompozisyonunu oluşturan çiçek motiflerinin, kesişen yaylar ve daireler ile oluşturulduğu görülmektedir. Bu durum, yukarıda tanıtılan geometrik esaslı bezeme kompozisyonlu parçalar ile birlikte ele alınabileceğini göstermektedir. Side'de daha önceki yıllarda, Piskoposluk Sarayı vaftizhanesinde bulunmuş olan bir levha parçasında, kesişen yaylardan ve karelerden oluşan bütün bir kompozisyon yer almaktadır. Her ne kadar geometrik esaslı bir bitkisel bezeme olmasa da, aynı geometrik şekillerin benzer biçimde kullanıldığı görülmektedir⁴⁹.

Bitkisel bezemeli iki levha grubu champlévé tekniği ile bezenmiş taş eserler içinde ayrı bir grubu oluşturmaktadır. Bitkisel bezemeli levhalardan ilki 10 numaralı levhadır (fig. 17). Üç parça halinde bugüne ulaşmış olan levha parçaları eksiklerden dolayı tamamlanabilir durumda değildir⁵⁰. Parçalardan daha büyük olan B diğerlerinden daha kalındır ve içe doğru incelmektedir. En küçük parça olan C en ince olandır ve levhanın iç kısmına ait bir parça olmalıdır. Mevcut durumda levhanın üzerinde karmaşık bir bitkisel bezeme kompozisyonunun olduğu görülmektedir. Sivri yapraklı bir çiçeğin merkezinden çıkan uzun ve geniş yapraklar kompozisyonun önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Bunun dışında yuvarlak ya da katmerli yaprakları olan çiçeklere ait parçalarda kompozisyonun içinde yer almaktadır. Düzgün perdahlanmış alçak kabartma tekniğindeki bitkisel bezemenin aralarında kalan boşlukların zemini bozuk bir şekilde bırakılmıştır.

Bu grubun diğer örneği ise 11 numaralı levhadır (fig. 18). Beş parça halinde

47 Yıldırım 2013, Resim 158.

48 Ölçü: E: 74 cm. Y: 39 cm. (k) K: 2 cm.

49 Pedone 2016, Fig. 6.

50 Ölçü: A Parçası: E: 15 cm. (k) Y: 14 cm. (k) K: 3 cm.
B Parçası: E: 20 cm. (k) Y: 26 cm. (k) K: 4 cm.
C Parçası: E: 10 cm. (k) Y: 11 cm. (k) K: 2 cm.

bugüne ulaşmış olan levhalardan yalnızca iki parça (D) birleşmektedir⁵¹. Ancak, levha eksiklerden dolayı tamamlanabilir durumda değildir. Mevcut durumda levhanın üzerinde genişlikleri daralan eğrisel bantlar, kıvrık dallar ve filizler ve sarmaşık yapraklarının oluşturduğu bitkisel bir kompozisyon vardır. Sağ üstteki parça üzerinde (B) belki de bir haç motifinin bir kolunu oluşturabilecek bir bezemenin parçası görülebilmektedir. Düzgün perdahlanmış alçak kabartma tekniğindeki bitkisel bezemenin aralarında kalan boşlukların zemini tırtıklı bir şekilde bırakılmıştır. Her iki levhanın da arka yüzlerinde görülen harç kalıntıları ve levhaların inceliği ise kaplama levhası olmaları gerektiğini düşündürür.

Bitkisel bezemenin kompozisyonun önemli bir kısmını oluşturduğu, özellikle naturel olarak nitelendirilebilecek, geometrik düzenlemenin söz konusu olmadığı kompozisyonların, *champlevé* tekniğinde sıklıkla tercih edildiği anlaşılmaktadır. Seleucia Pieria, Kıbrıs Kourion ve Saraya'daki frizler üzerinde benzer yaprak işlenişinde bitkisel bezemeler bilinmektedir⁵². Ancak belli bir hat boyunca ilerleyen friz dışında, tek başına bir sahne içeren ve tekil bir bezeme alanı olarak kabul edilebilecek levha örnekleri asıl karşılaştırma ve değerlendirme unsuru olmalıdır. Seleucia Pieria örnekleri arasından bir grup levha üzerinde görülen bitkisel motifler, teknik anlamdaki aynılığın ötesinde, çok yakın bir forma sahiptirler. Bir çiçeğin merkezinden çıkarak levha yüzeyine yayılan kalın, stilize *akanthus* yaprakları, kompozisyonların tasarımındaki yakınlığı ortaya koymaktadır⁵³. Kourion'da asma dalları ve filizleri ile bezeli bir levha, Side'deki sarmaşık yapraklı levha ile oldukça yakın bir üslup sergilemektedir⁵⁴. Yine Kıbrıs'ta Amathous'da bulunan bir levhanın yüzeyini geniş, stilize *akanthus* yapraklarının doldurduğu görülmektedir⁵⁵. Sardis Sinagogu'nda *in situ* durumdaki duvar kaplamalarında da yine çok benzer kompozisyonlar vardır⁵⁶. Friz ve levhalar dışında plaster başlıklarında da tüm yüzeyin stilize *akanthus* yapraklarıyla doldurulması da, bu teknikte sıklıkla tercih edilen uygulamalardan biri olduğu anlaşılmaktadır⁵⁷.

Side Müzesi envanterinde bulunan *champlevé* tekniği ile bezemiş örneklerin en ilginç bir altar tablasıdır (fig. 19)⁵⁸. 12 numaralı parça olan sigma formu altar tablası,

51 Ölçü:	A Parçası: E: 17 cm. (k)	Y: 13 cm. (k)	K: 3 cm.
	B Parçası: E: 14 cm. (k)	Y: 8.3 cm. (k)	K: 3.5 cm.
	C Parçası: E: 21 cm. (k)	Y: 25 cm. (k)	K: 3.5 cm.
	D Parçası: E: 21 cm. (k)	Y: 15 cm. (k)	K: 3.5 cm.

52 Campbell 1941, Plate 43, 220, 228, 229, 237, 238; Boyd 2007, Pl. 6.4, 30-38, Pl. 6.7, Pedone 2016, Fig. 12. Atina Müzesi'nden iki epistil üzerinde de çok benzer bir kompozisyon aynı teknikte işlenmiştir, bk. Μαυροειδη 1999, 46, Fig. 41

53 Campbell 1941, Plate 43, 217, 218, 223-235.

54 Boyd 2007, Pl. 6.1-6.2.

55 Aupert – Hermary 1980, 807, Fig. 4.

56 Pedone 2016, 510, Pl. 38-1.

57 Seleucia Pieria örnekleri için Campbell 1941, Plate 34, 34, 45, 48, 49; Kıbrıs Kourion örnekleri için Boyd 2007, Pl.6.5, 39-46 ve Paphos örnekleri için Pl.6.5, j-k.; Kıbrıs Campanopetra örnekleri için Roux 1998, Figure 266-268; Kudüs örneği için Metzger 1980, 552, Fig. 10.

58 Ölçü: E: 123 cm. Y: 82 cm. (k) K: 4 cm.

daha önce Prof. Dr. Ayşe Aydın tarafından yayınlanmış ve oldukça detaylı bir şekilde tanıtılmıştır⁵⁹. Kırık parçalar halindeki tablanın büyük bölümü bugüne ulaşmış olmakla birlikte, köşeli düz kenarı ile orta bölümünün bir kısmı eksiktir. Orta bölümden biraz daha yüksek tutulmuş olan bordür, tablanın asıl bezeme alanını oluşturmaktadır. Bu bölümde kazıma tekniği ile işlenmiş balıklar, su kuşları, deniz kabukluları ve su bitkilerinden oluşan bir kompozisyon yer almaktadır. Bu kompozisyonun içinde, ikisi yanlarda biri yayın merkezinde olacak şekilde yerleştirilmiş Poseidon'un üç dişli yabası görülür. Her yabanın iki yanında da simetrik olarak yerleştirilmiş karşılıklı iki balık, kompozisyonun baskın figürleri olarak öne çıkmaktadır (fig. 20).

Tablanın ortasındaki bölümde ise yine kazıma tekniği ile işlenmiş olduğu görülen bir haç motifinin yan kolları ile üst kolu sağlam durumdadır. Alt kol ise kısmen bugüne ulaşmıştır. Haç kolunun içinde de Yunanca bir yazıt yer almaktadır. Yazıtın üst haç kolundan aşağıya doğru olan bölümünde ΑΡΓΥΡΟΚΟ kısmı okunabilmektedir. Eksik olan bu kelime ΑΡΓΥΡΟΚΟ[ΠΙΟΥ] (αργυροκοπου) ya da ΑΡΓΥΡΟΚΟ[ΠΙΩΝ] (αργυροκοπων) şeklinde tamamlanmıştır. Haçın yatay kolları içinde ise ΚΟΜΗΤΑ (κομητα) yazmaktadır. Dikey olarak yazılmış kelime “kuyumcunun” ya da “kuyumcuların”, yataydaki kelime ise “yoldaş” olarak çevrilmiştir⁶⁰.

Side Müzesi'nde sergilenmekte olan altar tablasının bezeme tekniği Aydın tarafından yalnızca kazıma olarak nitelendirilmiş ve kuyumcuların bir kiliseye armağanı olabilecek bu tablanın bezeme tekniğinden dolayı yerel ustalarca yapılmış olabileceği ileri sürülmüştür⁶¹. Kuyumculuk her dönemde ekonomik olarak en rahat iş kollarından birini oluşturur. Geç Antik Dönem'de Side ekonomik olarak oldukça iyi bir konumdayken, kent in de en zengin iş kollarından birinin üyelerinin, üstelik de oldukça kaliteli bir mermerden yapılmış ve basit bir kazıma tekniği ile bezenmiş bir liturjik elemanı, bir kiliseye armağan etmelerini kabul etmek için yeterli neden yoktur. Yine kazıma tekniği ile yapılmış figür ve motiflerin renkli macunlarla doldurularak, gösterişli birer liturjik eleman olarak kullanıldığı altar tablaları örnekleri literatürden ve müzelerden tanınmaktadır. Atina Bizans Müzesi koleksiyonunda bulunan bir grup altar tablası üzerinde de basit haç motifleri, asma dalları ya da figüratif kompozisyonların kazıma tekniği ile işlendikleri, ancak kazıma alanlarının dolgu barındırdığı anlaşılmaktadır⁶². Kıbrıs Salamis'te bulunmuş olan sigma formulu bir altar tablasının bordürünün yine champlevé tekniğinde bezendiği bir örnek de bilinmektedir⁶³.

Atölye Sorunu

Bu çalışmada tanıtılmaya ve değerlendirilmeye çalışılan champlevé tekniğinde bezenmiş toplam on iki taş eser ile birlikte, 2013 yılında tamamlanan çalışmada yer alan

59 Aydın 2011, 315-326.

60 Aydın 2011, 316.

61 Aydın 2011, 322.

62 Μαυροειδη 1999, 32-37, Fig. 19, 22-26.

63 Roux 1973, 153, Fig. 70.

örneklerle birlikte, Side’de dikkate değer sayıda örneğin bulunduğu anlaşılmaktadır⁶⁴. Genel olarak az sayıda örneği bilinen teknik, üretim yeri konusunda soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Orta Bizans Dönemi’nde Sebaste ve yakın çevresinde bulunan örneklerin sayıca çokluğu, Phrygia Bölgesi atölyelerinin üretim yerleri olmaları konusunda bir veri olarak kabul edilebilir. Ancak, Geç Antik Dönem için Phrygia Bölgesinin tek temsilcisi –şimdilik- Hierapolis olarak görünmektedir. Bununla birlikte, Doğu Akdeniz kıyılarına bakıldığında Seleucia Pieria, Kıbrıs, Side ve Atina (müze malzemesinin geliş yeri belli değildir) öne çıkmaktadır.

Champlevé bezemenin en yoğun olduğu bölgelerden biri olan Kıbrıs, bu yoğunluk nedeniyle araştırmacılar tarafından bir üretim yeri olarak nitelendirilmektedir. Başta Prokonnesos mermeri olmakla birlikte, ithal malzeme üzerine yerel atölyeler tarafından tekniğin uygulandığı belirtilmektedir⁶⁵.

Side örneklerinden parapet levhaları, ambon merdiven yan levhası (ya da kathedra yan levhası) ve özellikle bitkisel kompozisyonlu kaplama levhaları işçilik ve üslup olarak özellikle Kıbrıs örnekleri ile çok büyük yakınlık göstermektedir. Bu parçaların, Kıbrıs merkezli bir atölyeden ithal edilmiş olabilecekleri ya da Kıbrıs atölyelerinden ustaların Side’de çalışmış olabilecekleri düşünülebilir. Ancak, özellikle geometrik kompozisyonlu parçalar ve altar tablası farklılık göstermektedir. Geometrik bezemeli parçalar kompozisyonları itibarıyla, altar tablası ise tekniği itibarıyla Kıbrıs ve Seleucia Pieria örneklerinden farklılaşmaktadır. Bu parçaların Side’de yerleşik olan bir atölye tarafından üretilmiş oldukları düşünülebilir. Altar tablasının bezemesi konusunda daha önce ileri sürülen yerel işçilik önerisi, bu noktada kabul edilebilir görünmektedir⁶⁶. Nitekim içi renkli macunla doldurulacak olsa da basit bir kazıma tekniği için yerel ustaların –ki Side taş ustalarının işçilik kalitesinin oldukça yüksek olduğu özellikle sütun başlıklarından dolayı bilinmektedir- çalışmış olması makul bir öneridir.

Sonuç

Side Müzesi’nde tespit edilen 12 adet champlevé tekniğinde bezenmiş taş eserin üçü parapet levhası, biri ambon merdiven yan levhası ya da kathedra yan levhası, yedi tanesi kaplama levhası ve biri de altar tablasıdır. Parapet levhaları, kalınlık ve üslup olarak, daha önce çalışılmış olan ve Side AA Kilisesi’ne ait olan bir grup levha

64 2013 yılında tamamlanan doktora tezinde altı levha çalışılmıştır. Bu çalışmayla birlikte Side’de toplam on sekiz parça tespit edilmiştir. İlerleyen yıllarda, kazıların devam etmesiyle birlikte bu sayının daha da artması olasıdır.

65 Megaw 1974, 60; Boyd 2007, 296; Baldini 2013, 37; Nicolaou 2013, 167. Tekniğin Kıbrıs merkezli olması gerektiğini ileri süren araştırmacılar Pralong, İznik Böcek Ayazma’da yer alan ve üzerinde daire şeklindeki bir madalyon içinde ışınal olarak yerleştirilmiş üçgenlerin oluşturduğu kompozisyona sahip bir parçanın Kıbrıs kökenli olduğunu ve 7. yüzyılda Arap akınları döneminde bölgeye gelen Kıbrıslı göçmenler tarafından yapıldığını ileri sürmektedir. Tekniğin uygulanmasındaki bozukluğu ve kullanımı yerindeki farklılığı da, asıl yaygın olduğu 5. ve 6. yüzyıllardan neredeyse bir yüzyıl sonra yapılmış olmasına bağlamaktadır, bk. Pralong 2016.

66 Aydın 2011, 322.

ile yakınlık göstermektedir. Burada sözü edilen levha parçalarının geliş yerleri belli olmamakla birlikte, Side AA Kilisesi'ne ait oldukları düşünülmektedir.

Mevcut durumda tamamen bitkisel bezeme ile oluşturulmuş gibi görünen ve çok parçadan oluşan iki levha ise (fig. 17-18) ayrı bir grubu oluşturur. Bu örneklerde, hem alçak kabartma olarak bırakılmış olan motif grubunda, hem de macunla doldurulan boşluklarda dengeli bir tasarımın varlığı sezilir. Kıvrık dallar, stilize yumuşak dişli *acanthus* yaprakları, sarmaşık yaprakları ve dairesel yapraklardan oluşan çiçek motifleri ile oluşturulmuş bitkisel kompozisyonlarda, oldukça geniş tutulmuş macun kaplama alanları, özellikle Kourion ve Seleucia Pieria yerleşimlerindeki örneklere referans vermektedir. Bu iki parçanın stilistik açıdan çok yakın bir başka örneği ise yine Side AA Kilisesi'ne ait olan bir levhadır. Side AA Kilisesi örneğinde bir kantarostan su içmekte olan bir çift tavus kuşu, bitkisel kompozisyonun bir parçasını oluşturmaktadır⁶⁷.

Seleucia Pieria ve Kourion örneklerine bakıldığında, champlevé tekniğinin iç mekan dekorasyonunda oldukça önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Champlevé tekniğinin çok renkli doğası, iç mekanda -özellikle duvar kaplamaları söz konusu olduğunda- oldukça canlı ve renkli bir atmosfer sağlamaktadır⁶⁸. Literatürdeki en yoğun buluntu grubuna sahip olan Seleucia Pieria'da, özellikle aziz figürlerinin olduğu kaplama levhaları, yapının iç duvarlarının ikonalarla bezenmiş olduğu izlenimini uyandırmış olmalıdır⁶⁹. Ancak, Side buluntuları bu iki kentin örnekleri kadar çok olmadığı gibi, üslup ve kompozisyon bütünlüğü de göstermez. Bu nedenle, iç mekan dekorasyonunda kapladıkları alan daha az olmalı ve çok renkli bir iç mekan tasarımdan ziyade, daha seyrek ve dağınık bir bezeme anlayışı ile kullanılmış olmalıdır.

Sonuç olarak, champlevé tekniği Geç Antik Dönemde oldukça sınırlı sayıda örnekle ve oldukça az sayıda yerleşimde tanınmaktadır. Ancak, bu sayıca azlığın nedeni, tekniğin yeterince bilinmemesi ve ayırt edilememesi ve bulunan örneklerin de henüz yayınlanmamış olmasıdır. Side'nin sayı ve nitelik olarak yine de azımsanmayacak örneklere sahip olması, Geç Antik Dönemde, dönemi için büyük ve zengin bir kent olması ve belki de Kıbrıs ile olan coğrafi yakınlığı ile açıklanabilir. Genel olarak Side'nin 4. ve 6. yüzyılları arasına tarihlendirilebilecek champlevé tekniğindeki dekorasyon ve liturjik elemanlarının, kentin üretim ve estetik dünyasının algılanabilmesinin dışında, Anadolu'nun Erken Bizans Dönemi mimari süslemesine dair araştırmalarda yardımcı olması bakımından önemlidir.

67 Yıldırım 2013, Resim 154.

68 Bu çalışmada sözü edilen Side örnekleri dışında, başlıca karşılaştırma merkezleri olan Seleucia Pieria ve Kourion malzemelerinde de levhaların nasıl ve ne oranda renklendirildiğine dair net bir veri yoktur. Ancak, Sebaste'de bulunan bir templon arşitravı üzerinde yer alan yazıt bu konuda fikir verebilir. Yazıtta "*Piskopos Eustathius eski arşitravı kaldırarak onun yerine altın, mermer ve diğer şahane parıltılı malzeme ile süslü yenisini kiliseye koymuştur.*" denmektedir. Bu yazıtta geçen altın ve diğer parıltılı malzeme ibaresi, başta altın rengi olmak üzere başka renklerde macunların kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Yazıt için bk. Fıratlı 1970, 114.

69 Pedone, taşın doğal hali ve renklendirilmiş alanların oluşturduğu renk paletlerinin izleyici üzerindeki etkisinden söz eder, bk. Pedone 2016, 509.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Alp – Işık 2012 Alp, A. O. – Işık, G. Başaran, “Kuzey Kilise” Mimari ve Liturjik Elemanları, XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 23-36.
- Aupert – Hermary 1980 Aupert, P. – Hermary, “A Rapport sur les travaux de l'École française à Amathonte en 1979”, Bulletin de correspondance hellénique 1980/104, 805-822
- Aydın 2011 Aydın, A., “Side Müzesi’ndeki Sigma Formlu Tabla”, Adalya XIV, 315-326.
- Baldini 2013 Baldini, I., Early Byzantine Churches in Crete and Cyprus, Between Local Identity and Homologation, Cahiers du Centre d'Etudes Chypriotes, 31-49.
- Boyd 1989 Boyd, S., The decorative program of the champlévé revetment from the Episcopal Basilica at Kourion in Cyprus. Actes du XIe congr s international d'archéologie chrétienne, Rome: Ecole Française de Rome, 1821-1840.
- Boyd 2007 Boyd, S., “The Champlévé Revetments”, Kourion, excavation in the Episcopal precinct (ed. A. H. S Megaw), Dumbarton Oaks Studies XXXVIII, 235-320.
- Campbell 1941 Campbell, W. A., “Martyrion of Seleucia Pieria”, Atniocn on the Orontes III, The Excavation 1937-1939 (ed. R. Stillwell), 35-54.
- Çevik v.d. 2010 Çevik, N. – Çömezoğlu, Ö. – Öztürk, H. S. – Türkoğlu, İ., “A Unique Discovery in Lycia: The Ancient Synagogue at Andriake, Port of Myra”, Adalya XIII, 335-366.
- D’Andria 2018 D’Andria, F., “Geç Antik Çağ ve Erken Bizans Dönemi’nde Phrygia Hierapolis’i”, Geç Antik Çağ’da Lykos Vadisi ve Çevresi (ed. C. Şimşek – T. Kaçar), İstanbul, 235-247.
- Fıratlı 1970 Fıratlı, N., “Uşak-Selçukler Kazısı ve Çevre Araştırmaları”, Türk Arkeoloji Dergisi XIX-II, 109-160.
- Fıratlı 1990 Fıratlı, N., La Sculpture Byzantine Figurée au Musée Archéologique d’Istanbul, Paris.
- Harrison 1986 Harrison, R. M., Excavation at Saraçhane in İstanbul I, Princeton.
- Μαυροειδη 1999 Μαυροειδη, Μ. Ε., Γλυπτα Του Βυζαντινου Μουσείου Αθηνων Καταλογος.
- Megaw 1974 Megaw, A. H. S., “Byzantine Architecture and Decoration in Cyprus: Metropolitan or Provincial?”, DOP 28, 57-88.
- Metzger 1980 Metzger, C., “Exemples d'iconographie de mosaïque appliquée à la sculpture. [À propos de deux plaques à décor «champlévé» du Musée du Louvre] À propos de deux plaques à décor «champlévé» du Musée du Louvre”, Mélanges de l'Ecole française de Rome. Antiquité, 545-561.
- Nicolaou 2013 Nicolaou, D., Liturgical Furnishings from Early Christian Basilicas

- of Cyprus (4th-7th Century), Cahiers du Centre d'Etudes Chypriotes, 155-174.
- Nollé 2001 Nollé, J., Side im Altertum. Geschichte und Zeugnisse II, Bonn.
- Parman 2002 Parman, E., Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri, Eskişehir.
- Pedone 2016 Pedone, S., "Byzantine Sculpture in Hierapolis: Engraving Techniques and Colour Finishes", Ancient Quarries and Building Sites in Asia Minor (ed. T. İsmaili – G. Scardozzi), Bari, 501-510.
- Pralong 2016 Pralong, A., À propos d'un bloc de marbre d'Iznik, ΕΡΥΦΥΧΙΑ. Mélanges Offerts À Hélène Ahrweiler, Openedition Books, 603-618. <https://books.openedition.org/psorbonne/4303#text> (Erişim Tarihi 23.03.2019)
- Roux 1973 Roux, G., Tables chrétiennes en marbre découvertes à Salamine. In: IV. Anthologie salaminienne. Paris : de Boccard, 133-196.
- Roux 1998 Roux, G., Salamine de Chypre XV, La Basilique de la Campanopetra, Paris.
- Sertel 2019 Sertel, S., "Olympos Piskoposluk Kilisesi ve Vaftizhanesi Erken Bizans Dönemi Levha Örnekleri", Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 9/1, 189-213.
- Stillwell 1941 Stillwell, R., "Catalogue Sculpture, Atnioch on the Orontes III", The Excavation 1937-1939 (ed. R. Stillwell), 116-134.
- Tekinalp 2006 Tekinalp, V. M., "Arykanda Kenti Bizans Dönemi Mimari Plastik ve Liturjik Taş Eserleri", III. Uluslararası Likya Sempozyumu, Cilt II, İstanbul, 789-800.
- Yıldırım 2013 Yıldırım, Ş., Side Antik Kentinin Bizans Dönemi Dini Mimarisi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.

Fig. 1 AA Kilisesi levha detayı, Kat. No. AA20a (Yıldırım 2013).

Fig. 2 1 numaralı parapet levhası parçası.

Fig. 3 2 numaralı parapet levhası a yüzü.

Fig. 4 2 numaralı parapet levhası b yüzü.

Fig. 5 2 numaralı parapet levhası b yüzü.

Fig. 6 3 numaralı parapet levhası parçası.

Fig. 7 4 numaralı levha parçaları (A ve B).

Fig. 8 4 numaralı levha parçası (C).

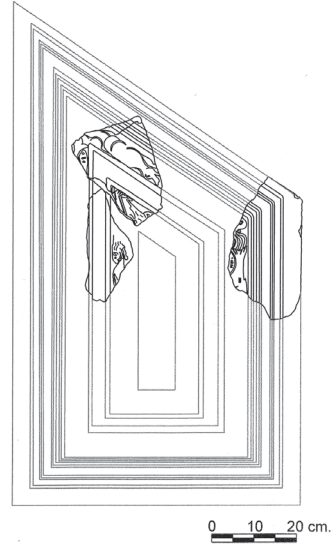

Fig. 9 4 numaralı levha restitüsyonu.

Fig. 10 5 numaralı kaplama levhası parçası

Fig. 11 6 numaralı kaplama levha parçası

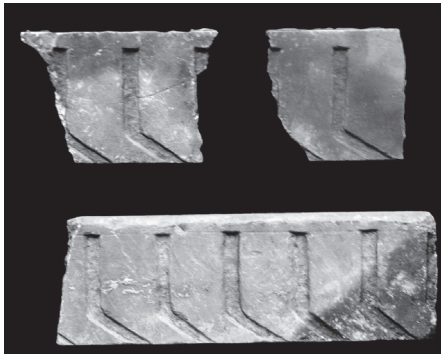

Fig. 12 7 numaralı kaplama levhası parçası

Fig. 13 8 numaralı kaplama levhası parçası

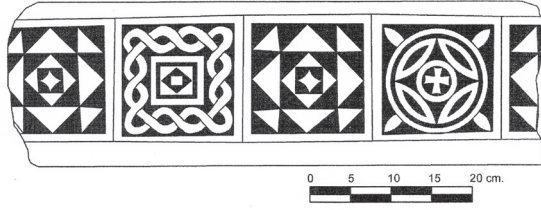

Fig. 14 8 numaralı kaplama levhası parçası

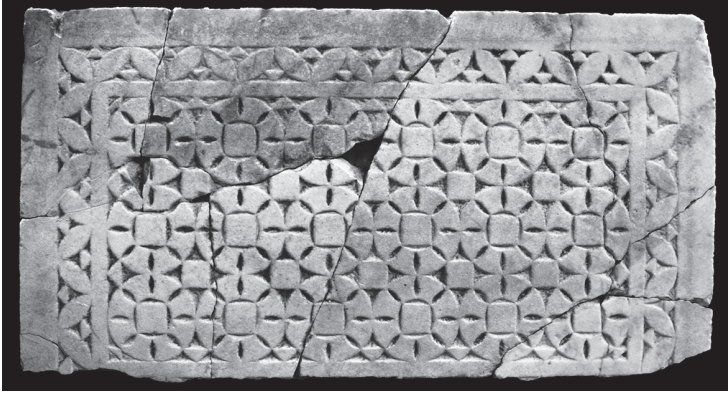

Fig. 15 9 numaralı kaplama levhası

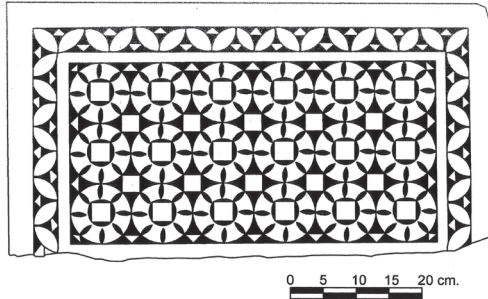

Fig. 16 9 numaralı kaplama levhası

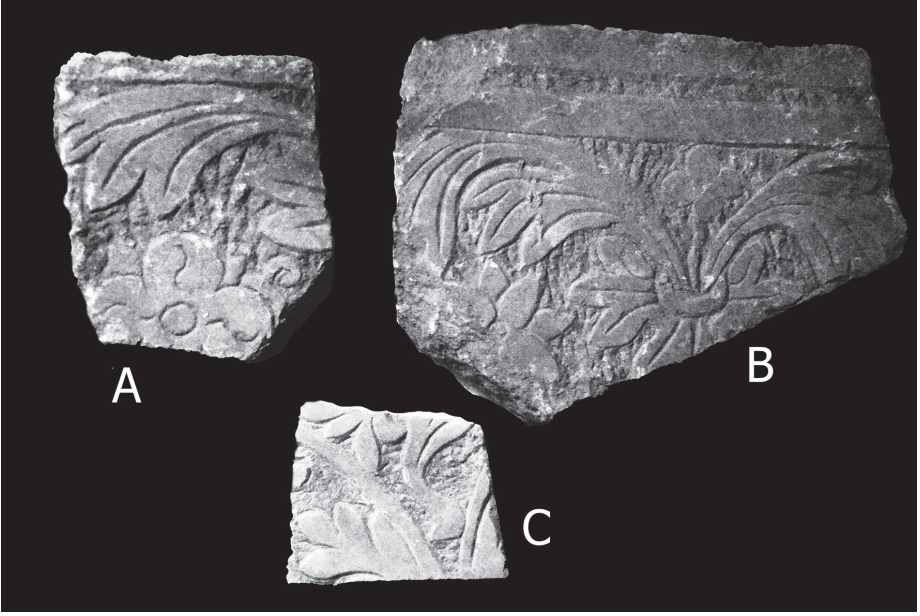

Fig. 17 10 numaralı kaplama levhası

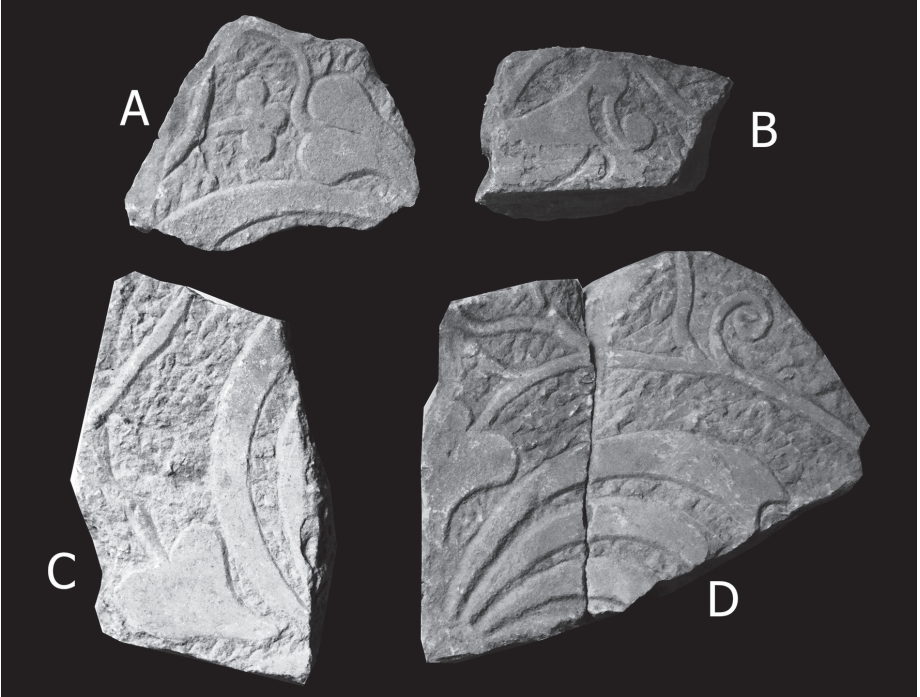

Fig. 18 11 numaralı kaplama levhası

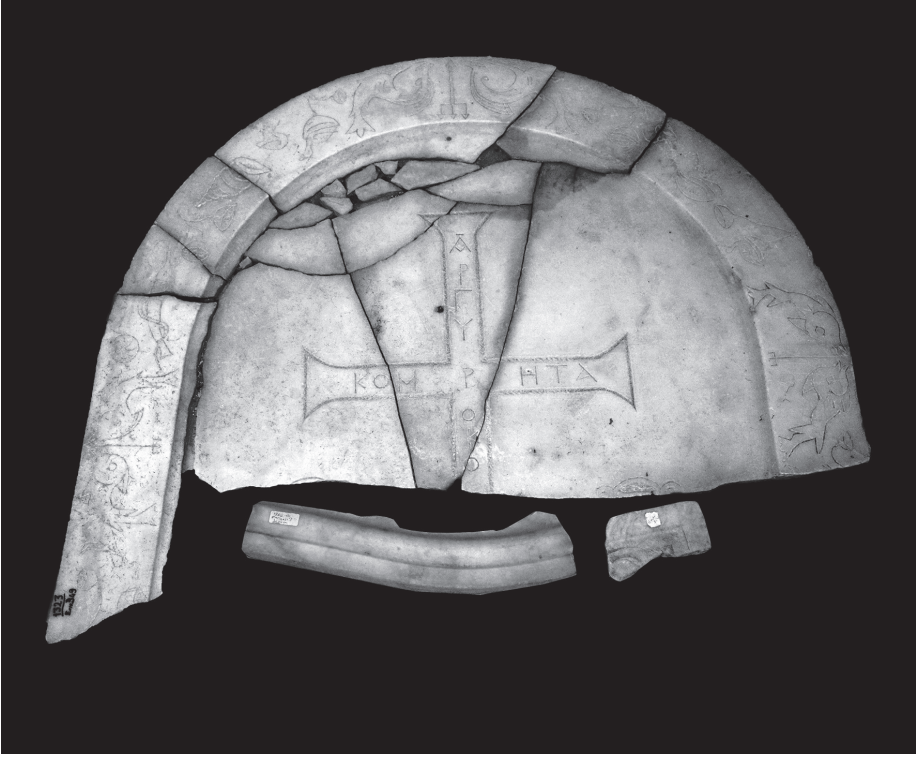

Fig. 19 12 numaralı altar tablası

Fig. 20 Altar tablası detay

